

تأثیر اصول فلسفی معادشناختی صدرایی

در ترمیم نظریه‌های معاد جسمانی

مرتضی حسین‌زاده^(۱)

سحر کاوندی^(۲)

محسن جاهد^(۳)

چکیده

معاد انسان و لذات و آلام او را در معاد، مادی دانسته‌اند. ابن‌سینا و شیخ اشراق نیز با عدم دستیابی به اصولی مانند «تجرد قوه خیال»، «آثار خارجی داشتن تصورات، خلقیات و ملکات» و «ماهیت ابصار، اختراع صورتهای مجرد مشابه با صورتهای خارجی توسط نفس» در اثبات معاد جسمانی با مشکل مواجه شده‌اند.

کلیدواژگان: اصول معادشناختی، معاد جسمانی، متکلمان مسلمان، ابن‌سینا، شیخ اشراق، ملاصدرا.

مقدمه

مسئله معاد همواره یکی از مسائل بنیادین برای فیلسوفان و متکلمان بوده و هر یک با توجه به مبانی خود در صدد تبیین آن برآمده‌اند. متکلمان بر اساس مبانی خود، معاد جسمانی (مادی) را اثبات کرده‌اند؛ برخی از فیلسوفان مانند ابن‌سینا، معاد روحانی (عقلی) و برخی دیگر مانند شیخ اشراق، معاد مثالی را به اثبات رسانده‌اند. در این بین ملاصدرا با ایجاد نظام فلسفی متفاوت نسبت به نظام‌های فلسفی دیگر، در مسئله معاد نیز نسبت به سایر

معاد جسمانی از دیرباز در میان متکلمان و فیلسوفان اسلامی جزو مسائل بحث‌برانگیز بوده است. متکلمان بر اساس مبانی و نوع نگاه خود به حقیقت انسان، معادی متفاوت با معاد فیلسوفان را به اثبات رسانده‌اند. در بین فیلسوفان، حکمای مشاء، مبانی هستی‌شناختی و انسان‌شناختی خاصی را در جهت تبیین معاد روحانی بکار برده و حکمای اشراق با توجه به آن مبانی، معاد مثالی را نتیجه گرفته‌اند. ملاصدرا با استفاده از اصول معادشناختی خاصی در نظام فلسفی خود، معاد جسمانی – روحانی را تبیین میکند. این پژوهش نقش اصول معادشناختی را در بازسازی نظریه معاد جسمانی بررسی کرده و به این نتیجه میرسد که عدم توفیق متکلمان و حکمای مشاء و اشراق در اثبات معاد جسمانی – روحانی، ناشی از عدم دستیابی آنها به برخی از اصول معادشناختی بوده و بهمین دلیل بود که معاد اثبات شده آنها، از سوی ملاصدرا پذیرفته نشد. متکلمان با عدم دستیابی به اصولی مانند «تشکیک وجود»، «نفس، عامل شیئیت انسان و بدن» و «تجرد نفس و قوه خیال»،

تاریخ دریافت: ۹۸/۵/۶ تاریخ تأیید: ۹۸/۸/۱۱

(۱). دانش آموخته دکتری فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه زنجان؛ mhoseinzadeh@znu.ac.ir

(۲). دانشیار گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه زنجان؛ drskavandi@znu.ac.ir

(۳). دانشیار گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه زنجان؛ jahed.mohsen@znu.ac.ir